

“Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının yeni cildlərində mühüm məqamlar yer alacaq”

Görkəmli alim, Dövlət mükafatı laureatı, “Şöhrət” ordenli, AMEA-nın vitse-prezidenti, “Azərbaycan Milli Ensiklopediyası” Elmi Mərkəzinin direktoru, akademik Tofiq Nağıyev Azərbaycanda kimya elminin inkişafında, bu sahədə yüksəkixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanmasında böyük rolu olan alimlərimizdəndir. Onun Azərbaycan elminin inkişafı yolundakı xidmətləri, əldə etdiyi nailiyyətlər dövlət tərəfindən hər zaman yüksək qiymətləndirilib.

Alim “Rəşadətli əməyə görə” medalı, “Şöhrət” ordeni ilə təltif olunub, həmçinin Azərbaycan Respublikasının “Dövlət mükafatı”na layiq görülüb. SİA xəbər verir ki, akademik Tofiq Nağıyev Azərbaycan Milli Ensiklopediyası, növbəti cildlərə hazırlıq, AMEA-nın 80 illik yubileyi, eləcə də ölkəmizdə kimya elminin mövcud vəziyyəti və inkişaf perspektivlərinə dair suallarımızı cavablandırıb.

– **Tofiq müəllim, cari ilin oktyabr ayında dövlət başçısı tərəfindən Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının Redaksiya heyətinin yeni tərkibi təsdiqlənib. Milli Ensiklopediyanın növbəti cildinin çapı ilə bağlı hazırlıqlar nə yerdədir? Yeni cildə Azərbaycanla bağlı hansı yeniliklər gözlənilir?**

Əvvəla onu bildirim ki, Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının Redaksiya Heyətinin tərkibinə yenidən baxılması ilə əlaqədar uzun müddət idi ki, müzakirələr aparılırdı. Biz əvvəlki tərkibin yenilənməsi üçün Redaksiya Heyətinin üzvləri tərəfindən müəyyən edilmiş kriteriyalar əsasında yeni təkliflər hazırladıq və dövlət başçısına təqdim etdik. Prezident İlham Əliyevin müvafiq sərəncamı ilə Redaksiya Heyətinin yeni tərkibi təsdiq edildi. Bu qərar ensiklopediyanın növbəti nəşrlərinin daha peşəkar və zəngin məlumatlar əsasında hazırlanacağına zəmin yaradır.

Növbəti cildlərin nəşrinə gəlincə, Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının XI və XII cildləri hazırlansa da, 2020-ci ildə baş vermiş pandemiya səbəbindən fəaliyyətimizdə müəyyən fasilələr yarandı. Lakin o çətin günlərdə belə, biz X cildin vaxtında çapdan çıxmasını təmin etdik, eyni zamanda, növbəti cildlərin hazırlanmasını davam etdirdik.

Elə həmin il sentyabrın 27-də Azərbaycan xalqının tarixində iz qoyan mühüm bir hadisə baş verdi – İkinci Qarabağ Müharibəsi başladı. Cəmi 44 gün davam edən bu savaş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Müzəffər Ali Baş

Komandanı İlham Əliyevin rəhbərliyi altında keçirilən genişmiqyaslı hərbi əməliyyatlar, ordumuzun peşəkar hərbçilərinin bacarığı, qəhrəman oğullarımızın qanı və canı bahasına böyük tarixi qələbə ilə başa çatdı. Nəhayət, 30 ilə yaxın işğal altında qalmış əzəli tarixi torpaqlarımız azad edildi. Milli qürurumuzun təntənəsinə çevrilən bu möhtəşəm Zəfər, torpaqlarımızın azad olunması uğrunda canından keçmiş qəhrəman oğullarımızın parlaq döyüş yolu bizim qarşımızdayeni məsuliyyət, müqəddəs vəzifələr qoydu.

Birmənalı olaraq, nəşrə hazır cildlərə yenidən baxılmalı, bu tarixi hadisə ilə bağlı baş verən bütün dəyişikliklər kitablarda əksini tapmalı idi. Təbii ki, bu da bir sıra çətinliklərlə müşayiət olunan və xeyli vaxt tələb edən bir proses idi. Vaxt itirmədən növbəti nəşrlərin üzərində yenidən işləməyə başladığımız və bu istiqamətdə işlər indi də davam edir.

Onu da qeyd edirəm ki, milli ensiklopediyanın nəşrindən bəri tarixi torpaqlarımız haqqında hazırlanmış məqalələrdə “erməni işğalına məruz qalmışdır” ifadəsini yazmaq mənəvi baxımdan nə qədər ağırlı idisə, biz indi həmin ifadələri silir, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi altında qazanılmış şanlı Zəfərdən, Qarabağın azadlığından, müqəddəs torpaqlarımız uğrunda vuruşan qəhrəmanlardan bəhs edən yeni tarixi faktlardan söz açırıq. Bildiyiniz kimi, 44 günlük Vətən müharibəsi ilə bağlı yeni fəxri adlar, medallar, tarixi əhəmiyyətli müqavilələr, görüşlər var. Bir sıra yaşayış məskənlərinin adı elə döyüşlərin davam etdiyi dövrdə dəyişdirilib, hazırda həmin ərazilər sürətlə bərpa edilir, genişmiqyaslı tikinti-quruculuq işləri aparılır, yeni beynəlxalq hava limanları tikilir, ali təhsil ocaqları açılır, milli mədəniyyətimizlə bağlı müxtəlif beynəlxalq əhəmiyyətli festivallar keçirilir. Bütün bunlar isə, növbəti nəşrlər üzərində ciddi düzəlişlərin edilməsini tələb edir, qarşımıza böyük mənəvi öhdəliklər qoyur.

Hazırda milli ensiklopediyanın yenidən işlənmiş növbəti XI cildi çap prosesindədir. Nəticə olaraq

MÜSAHİBƏ

qeyd edirəm ki, yeni cildlərdə Azərbaycanın tarixi Zəfəri ilə bağlı mühüm məqamlar yer alacaq. Ensiklopediyanın məzmunu daha da zənginləşdiriləcək, yeni nəşrlər milli kimliyimizi, qürurumuzu əks etdirəcək. Əlavə olaraq qeyd edirəm ki, 2025-ci ildə “Azərbaycan Milli Ensiklopediyası” Elmi Mərkəzi tərəfindən hazırlanan “Heydər Əliyev Ensiklopediyası”nın ictimaiyyətə təqdim olunması nəzərdə tutulur. Hazırda ensiklopediya üçün məqalələrin hazırlanması prosesi sürətlə davam edir.

– **Bəs ensiklopediya digər dillərə tərcümə olunacaqmı?**

Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının başqa dillərə tərcüməsinə gəlincə qeyd edirəm ki, biz 2012-ci ildə ensiklopediyanın rus dilində “Azərbaycan” adlı xüsusi cildinin nəşrinə nail olmuşuq. Lakin məlumdur ki, ensiklopediyanın tərcüməsi yüksək peşəkarlıq və təcrübə tələb edən bir işdir. Xüsusilə ingilis dilində tərcümə üçün mükəmməl baza olmalıdır. Təbii ki, biz bu istiqamətdə də işlərimizi davam etdiririk.

– **Məlumdur ki, 2025-ci ilin mart ayında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının yaradılmasının 80 ili tamam olur. Yubiley münasibətlə Milli Ensiklopediyanın xüsusi buraxılışı nəzərdə tutulurmu?**

Bəli, gələn il Azərbaycanın ən böyük elm məbədi sayılan AMEA-nın 80 illik yubileyi mühüm elmi və mədəni hadisə kimi ölkəmizdə qeyd ediləcək. Əlbəttə ki, “Azərbaycan Milli Ensiklopediyası” Elmi Mərkəzi AMEA-nın nəzdində fəaliyyət göstərən bir qurum kimi bu möhtəşəm yubileyə xüsusi diqqətlə yanaşacaq. Hazırda yubileyə həsr olunmuş xüsusi bir nəşrin hazırlanması ilə bağlı rəsmi göstəriş və ya tapşırıq daxil olmayıb. Lakin belə bir qərar qəbul edilərsə, Ensiklopediya Mərkəzi yüksək səviyyədə hazırlıq işləri apararaq, yubiley buraxılışını təqdim edə

bilər.

Xatırladım ki, 2008-ci ildə çap olunmuş ensiklopediyanın “Azərbaycan” adlı xüsusi cildində AMEA-nın yaranma tarixi, inkişaf mərhələləri, elmi nailiyyətləri, həmçinin bu sahədə fəaliyyət göstərən görkəmli alimlərin yarıdıcılığı əks etdirilmişdir. Həmin nəşrdə “Elm. Texnika. Təhsil” bölməsi çərçivəsində “Təbiət və texnika elmləri” və “Humanitar elmlər və biliklər” mövzuları altında təqdim edilən məqalələrdə ölkəmizdə elmin müxtəlif sahələrinin formalaşması və inkişafı geniş şəkildə işıqlandırılmışdır. Həmçinin, AMEA-nın strukturunda yer alan elmi-tədqiqat institutlarının fəaliyyəti və onların töhfələri haqqında dolğun məlumatlar verilmişdir. Düşünürəm ki, həmin materiallardan istifadə etməklə, eyni zamanda, yubileyin əhəmiyyətini əks etdirən önəmli məlumatlar daxil olunmaqla xüsusi yubiley buraxılışını hazırlamaq mümkündür.

Güman edirəm ki, bu nəşr, həm AMEA-nın tarixi nailiyyətlərini, həm də onun Azərbaycan elminə və cəmiyyətinə verdiyi töhfələri əks etdirərək yubileyin əhəmiyyətini daha da artırma bilər.

– **Hörmətli Tofiq müəllim, siz kimyaçı olmaqla yanaşı, ölkəmizdə maarifçilik fəaliyyəti ilə seçilən alimlərimizdənsiniz. Maraqlıdır, cəmiyyətdə maarifçilik ideyalarının yayılması sahəsində hansı problemlər var?**

Maarifçiliyə gəlincə, mənim bu barədə mətbuatda, televiziya kanallarında çox çıxışlarım olub. Əslində maarifçilik elmin, təhsilin inkişafı ilə bağlı olan geniş bir məfhumdur. Müasir dövrdə tək Azərbaycan deyil, bütün dünyada maarifçilik sahəsində müəyyən problemlər var. Biz kitabın öz yerini elektron informasiya vasitələrinə verdiyi bir dövrdə yaşayırıq. İndi cild-cild kitablara sürətlə yayılan məlumatlar, informasiya bolluğu əvəz edir. Təbii ki, bunun həm

müsbət, həm də mənfi tərəfləri var. Məlumdur ki, müəyyən bir elm sahəsinə aid kitablar dərin araşdırmalar və daha ciddi materiallar əsasında hazırlanır. Lakin, internet resurslarında olan materiallar haqqında birmənalı olaraq bunu demək mümkün deyil.

Ona görə də, maarifçiliyin əvvəlki nüfuzunu geri qaytarmaq, miqyasını genişləndirmək üçün, ilk növbədə, kitablara, ciddi nəşrlərə marağı qaytarmaq vacibdir. Bunun özü də təhsilin səviyyəsi, təlim-tərbiyə ilə bağlıdır. Təhsil isə bütün mərhələlərdə ciddi elmi əsaslar üzərində qurulur. Gördüyünüz kimi, maarifçilik, təhsilin keyfiyyəti və elmin nüfuzu bir-biri ilə vəhdət təşkil edir. Maarifçiliyin inkişafı, elm və təhsilin nüfuzunun yüksəlişi həm də kütləvi informasiya vasitələri ilə də bağlıdır. Həm İnternetdə olan müxtəlif saytlar, xəbər resursları, həm də televiziya maarifçilik məqsədlərinə xidmət etməlidir. Televiziya verilişlərinin proqramları şou-əyləncə verilişlərindən ibarət olmamalıdır. Yaş həddi, xüsusiyyətləri və maraq dairəsi nəzərə alınmaqla elmi-kütləvi, elmi-publistik verilişlərə geniş yer verilməlidir. Belə verilişləri yeniyetmə və gənclər üçün müəyyən qədər əyləncəli-proqram layihələri kimi də hazırlamaq mümkündür. Qeyd etməliyəm ki, müasir dövrdə kitaba olan əvvəlki marağı qaytarmaq istiqamətində müxtəlif layihələr, tədbirlər gerçəkləşsə də, hələ ki, ciddi bir irəliləyiş hiss olunmur. Maarifçiliyin inkişafı, elmin və təhsilin nüfuzunun artırılması istiqamətində yalnız davamlı və kompleks tədbirlər həyata keçirməklə müsbət nəticələr əldə etmək mümkündür.

– **Müasir dövrdə xüsusən gənclərin kimya elminə olan marağı sizi qane edirmi? Onları daha da həvəsləndirmək üçün hansı addımlar atılmalıdır?**

– Mən uzun illər paralel olaraq pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olmuşam. Elmə olan marağın səviyyəsi 50 il əvvəlki həddə olmasa da, demək olmaz ki, bu gün gənclərin elmə marağı yoxdur. Elə olsaydı, təhsilin bütün pillələri üzrə yerlər dolmaz, müsabiqələrin keçirilməsi zərurəti yaranmazdı. Təhsilin ən yüksək pillələri üzrə xarici ölkələrin müxtəlif nüfuzlu universitetlərində təhsil almağa marağ göstərən gənclərimiz də çoxdur. Bu da onların elmi biliklərə və beynəlxalq təcrübəyə can atdığını göstərir. Mən ümumiyyətlə, istedadlı, savadlı gənclərimizə diqqət və qayğı göstərməyin, onlar üçün ölkəmizdə hər cür imkanların yaradılmasının tərəfdarıyam. Xarıca təhsil alanların respublikamıza dönüş xüsusilə, ən yeni sahələr üzrə inkişafa xidmət etməsi ölkəmizin inkişafı baxımından da çox əhəmiyyətlidir.

“Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının yeni cildlərində mühüm məqamlar yer alacaq”

Əvvəli-Səh-12

Gənclərin elmə marağını artırmağın müxtəlif yolları var ki, onlardan biri də maddi maraq, yeni stimullaşdırma məsələsidir. Müxtəlif elm sahələri üzrə müsabiqələr, olimpiadalar, bilik yarışlarına və s. geniş yer verilməlidir. Yekun nəticələrin qiymətləndirilməsi şəffaf, obyektiv, həm də həvəsləndirici olmasa, bu təşəbbüslərin də bir önəmi olmayacaq.

Bundan əlavə, gənclərə elmin praktiki tərəflərini göstərmək, onları real layihələrə cəlb etmək, kimya və digər elmlərin gündəlik həyatımızdakı tətbiqlərini vurğulamaq çox vacibdir. Yekun olaraq qeyd edim ki, gənclərin elmə marağını artırmaq həm dövlətin, həm də cəmiyyətin üzərinə düşən bir vəzifədir. Gənclərə həm maddi, həm də mənəvi dəstək göstərməklə onların özlerini elm sahəsində reallaşdırmaları istiqamətində daha böyük nailiyyətlər əldə etmək mümkündür.

– Bu gün Azərbaycanda alim və mütəxəssislərin əldə etdikləri nailiyyətlərin praktikada tətbiqi, daha dəqiq desək elmin kommersiyalaşdırılması sahəsində də müəyyən problemlər var. Bu barədə fikir və təkliflərinizi eşitmək istərdik.

– Bilirsiniz ki, alim və mütəxəssislərin qazandıqları nailiyyətlərin praktikada tətbiqi, yeni elmin kommersiyalaşdırılması, həmin nailiyyətlərin əhəmiyyəti və perspektivləri ilə birbaşa bağlıdır. Əgər bu nailiyyət həqiqətən böyük elmi və ya texnoloji önəm kəsb

edirsə, onun tətbiqi üçün müvafiq mexanizmlər yaradılmalı, mövcud qaydalara uyğun maliyyələşdirilməli və müəllifin, yeni alim və mütəxəssisin əməyi layiqincə qiymətləndirilməlidir. Bu, bütün dünyada belədir.

Ölkəmizdə bu sahədə bir sıra problemlərin olduğunu demək mümkündür. Əsas çətinliklərdən biri elmi nailiyyətlərin praktikada tətbiqi üçün lazımi infrastrukturun və resursların yetərli olmamasıdır. Düşünürəm ki, bu sahədə olan problemlərin həlli üçün elm və biznes arasında əlaqələrin gücləndirilməsi, investisiya və dəstək mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, patent və müəllif hüquqlarının qorunması, eyni zamanda elmi nailiyyətlərin tanıtılması və tətbiqi sahəsində maarifləndirmə işlərinin aparılması son dərəcə vacibdir. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, elmin kommersiyalaşdırılması təkəcə alimlərin deyil, sahibkarların və cəmiyyətin birgə fəaliyyəti ilə mümkün olacaq bir prosesdir. Təklif edilən mexanizmlərin düzgün tətbiqi bu sahədə ciddi irəliləyişlərə yol açar bilər.

– Bəzən kimyanın cəmiyyətin, insanların həyatında rolu kifayət qədər qiymətləndirilmir. Hətta bu elmi dünyada böyük ekoloji problemlərin, bir çox xəstəliklərin yaranmasının əsas səbəbi hesab edilir. Lakin, eyni zamanda, bu gün bəşəriyyət kimyadan sağlam ətraf mühit, unikal enerji mənbələri, effektiv dərman preparatları gözləyir. İstərdik ki, bu kimi mülahizələrə münasibət bildirsəniz.

– Bu sual olduqca geniş və çoxşaxəli mövzunu əhatə edir. Kimya elmi cəmiyyətin inkişafında əsaslı rol oynayır və onun təsir dairəsi olduqca genişdir. Həm fundamental, həm də tətbiqi elm olaraq, kimya insan həyatının müxtəlif sahələrində mühüm dəyişikliklərə səbəb olmuşdur və olmaqdadır. Bu gün deyə bilmərik ki, kimya elminin cəmiyyətdəki rolu yetərinə qiymətləndirilməyib. Əgər belə olsaydı, dünya miqyasında böyük sənaye şəhərləri, texnologiya mərkəzləri və müasir innovativ qurğular yaranmazdı. Kimya həm üzvi, həm də qeyri-üzvi istiqamətdə inkişaf etməklə yanaşı, texnologiya ilə sıx bağlı olan bir elm sahəsidir. Bu əlaqə neft-qaz sənayesindən tutmuş nanotexnologiyalara qədər müxtəlif istiqamətlərdə özünü göstərir. Burada səhiyyə, dərman preparatları və s. üzrə dünyada əldə edilən nailiyyətlər xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Ekologiyaya gəlinə, müasir dövrdə dünya miqyasında “0” tullantı üzrə çox böyük beynəlxalq layihələr həyata keçirilir. Azərbaycanda hələ sovet dövründə, 50-ci illərin ortalarında akademik Murtuza Nağıyev xammaldan “0” tullantı ilə istifadə məqsədi daşıyan, son 2000 ildə kimya elminin nailiyyətlərindən sayılan “resirkulyasiya nəzəriyyəsi”ni yaratmışdı. Sumqayıt kimi kimya şəhəri olan respublikada ekoloji problemlər artıq 1960-cı illərdən gündəmdə idi. Azərbaycanlı akademik M.Nağıyev böyük uzaqqörənliklə deyirdi ki: “Elmi-texniki inqilab o səviyyəyə çatmışdır ki, hər kəs Yeri gözüünün qabağında canlandırdığında belə, orada dənizlərin, okeanların və qurunun imkan-

larının necə tükəndiyini dərk edərək, məhz insanların yüzlərlə təşkilatsız fəaliyyəti nəticəsində onun sakinlərinin həyatı təhlükəyə məruz qaldığını təsəvvürünə gətirə bilər. Vaxtdır, biz dərinə anlamalıyıq ki, hamımız Yerin – çox da böyük olmayan kosmik gəminin sənişinləri və bizim taleyimiz məhz özümüzden asılıdır. Aydın olur ki, elmi-texniki inqilabın uğurları öz-özünüdə insanları xoşbəxt edə bilmir. Elmi-texniki tərəqqinin mənfi nəticələri ondan ibarətdir ki, hər şeyi insan üçün yaratmaq əvəzinə, tərəqqi müəyyən mənada insanın özünü “sıxıb-sümürür”.

Əlavə olaraq qeyd edim ki, Azərbaycanda bu istiqamətdə tədqiqatların əsası təxminən 1970-ci illərdə qoyulmuşdur. Hazırda dünya miqyasında qəbul olunmuş “yaşıl kimya” üzrə tədqiqatlara respublikamızda elə həmin dövrlərdə başlanmışdır.

Məlumdur ki, Azərbaycanda mühüm tarixi əhəmiyyəti olan COP29 tədbiri yüksək səviyyədə keçirildi. Əminliklə deyə bilərik ki, dünyanın əksər ölkələrinin iştirak etdiyi bu mötəbər beynəlxalq toplantı Azərbaycanın ekoloji problemlərin həlli istiqamətində göstərdiyi səylərin dünya ictimaiyyəti tərəfindən qəbul edildiyini təsdiq edir. Çünki, respublikada ekoloji problemlər dövlətin nəzarəti altında olmasaydı, belə bir global tədbirin təşkili mümkün olmazdı.

Yekunda vurğulamaq istədim ki, bu gün dövlətimizin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri, ekoloji problemlərin yalnız milli deyil, həm də regional həllini təmin etməkdir. Həmçinin işğaldan azad edilmiş ərazilərdə torpaqların kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaq kateqoriyasına aid edilməsi, meşə fondunun və ümumilikdə təbii potensialın bərpası ölkəmiz üçün prioritetlərdən biridir. Kimya elmi və onun tətbiqləri bu proseslərin hər birində əsas rol oynayacaq. Düşünürəm ki, kimyanın cəmiyyətə və təbiətə təsiri balanslı şəkildə dəyərləndirilməli və onun potensialından səmərəli istifadə olunmalıdır.

– Tofiq müəllim, maraqlı müsahibəyə görə təşəkkürümü bildirirəm!

Müsahibəni apardı:
Nərgiz QƏHRƏMANOVA,

AMEA-nın Rəyasət Heyəti aparatının İctimaiyyətlə əlaqələr, mətbuat və informasiya şöbəsinin Elektron informasiya sektorunun müdiri.